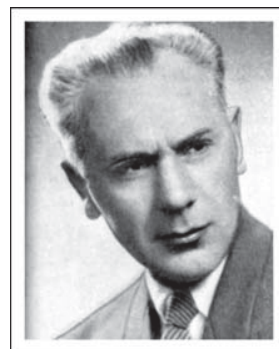

SEMNIFICAȚILE UNUI BICENTENAR¹³⁶

Prof. univ. dr. SIGISMUND TODUȚĂ

Sigismund TODUȚĂ (1908-1991), compozitor, muzicolog, pianist, s-a format la Cluj (cu Marțian Negrea și Ecaterina Fotino), s-a perfecționat la Roma (cu Alfredo Casella și Ildebrando Pizzetti), s-a impus ca profesor de muzică la Blaj (1932-1943) și a creat o renumită școală de compoziție la Conservatorul de muzică „Gheorghe Dima” (1955-1973). Cu o creație vastă și diversă (3 oratorii, 9 concerte, 5 simfonii, 100 coruri, 54 lieduri, 9 sonate, 67 lucrări instrumentale), autor a trei volume de exegeză muzicologică bachiană, Toduță este primul compozitor român, care, după George Enescu și Paul Constantinescu, ajunge la un adevărat stil personal în muzica românească a secolului XX.

Halle in der Saale

11. IV. 1959. Dimineață mohorâtă. Stratul gros de nori se ridică încet: în dosul perdelei de ceață se zărește orașul străvechi, cu ziduri prelinse de fum și praf brun de cărbune. Fiecare casă e un fragment, o pagină de istorie. Cele mai vechi documente menționează orașul așezat „*super ripam fluminis Salae*”, unde viața primelor comunități era legată, probabil, de principala bogăție și exploatarea ei: sarea. Burgul din secolul al X-lea și fortăreața, zidită de Heinrich I, aparțin celor mai vechi așezări. În dezvoltarea lui organică, vechiul burg se îmbogățește cu monumente arhitectonice ca: Marienkirche, Domkirche, Moritzkirche, Augustinerkloster, Turnul roșu, Rezidența și fortăreața Moritzburg, căreia istoria artelor îi spune „cântecul de lebdă” al goticului.

Veacurile următoare au sporit bogăția arhitectonică a orașului, unde Renașterea înflorește alături de urmele arhitecturii în lemn a Saxoniei meridionale, peste care barocul german a așternut un nou strat de cultură și strălucire. Grünewald, Dürer și Lukas Cranach, meșteri neîntrecuți ai culorii, sunt prezenți în acumularea valorilor artistice de mare preț. Bastioane, *loggia*, portaluri, reliefuri, poduri, instalații de apeduct, în care mâna meșterului arhitect grefează pretutindeni gustul rafinat al artizanatului – au transformat așezarea în „*praeclara Saxoniae urbs*”. Carol al V-lea, privind măreția arhitectonică care se profila în fața ochilor lui, exclamă plin de admirație: „*a doua Florența!*”, iar umanistul Georg Sabinus,

¹³⁶ *Fragment de jurnal* apărut în „Tribuna”, anul III, nr. 21 (120), 28 mai 1959.

meșter al slovei clasice, îi închină monumentalul său vers: „Arx stat et aerrium tolit in astra caput”.

Prin înființarea universității (1690), Halle devine un centru cultural, înscriindu-se, alături de vechile cetăți universitare ale Germaniei (Heidelberg, Jena, Wittenberg) ca promotorul ideilor înaintate ale iluminismului. La sfârșitul secolului trecut, Halle are aspectul unui oraș modern. Azi, alături de vestigiile unei culturi de multe ori seculare, se înalță unul dintre cele mai importante combinate ale industriei chimice din centrul Europei; orașul își consolidează pozițiile în conștiința lumii ca oraș al școlilor și universităților, al științei și al culturii: *Halle in der Saale*.

...leagănul lui G. Fr. Händel (1680-1759)

Viața compozitorului, plină de succese răsunătoare și prăbușiri deopotrivă, brăzdată de ciocnirea ideilor contradictorii care frământau timpul, constituie lanțul unor secvențe pasionante pentru biografi. Scenele la început se succed cu repeziciune. Student în drept și organist la Halle, compozitor, organist și orchestrant la Hamburg, unde leagă o sinceră prietenie cu savantul J. Mattheson. Din însemnările ilustrului prieten s-au păstrat câteva amănunte „membra disiecta”, care subliniază calitățile excepționale ale tânărului Händel: **„Este un organist strălucit: în arta fugii și contrapunctului e incomparabil superior lui Kuhnau”** sau **„Călătoream în 1703 împreună, spre Lübeck; în poștașie nenumărate fugi duble *da mente, non da penna*”**. Din aceleași însemnări rezultă că tânărul compozitor (la vârsta de 20 de ani), autorul operei *Almira*, știa foarte puțin despre melodie.

Cel care va fi cel mai mare melodist al tuturor timpurilor se îndreaptă spre Italia să se adape din izvorul meșterilor neîntrecuți ai melosului ca: Domenico și Alessandro Scarlatti, Steffani și Pasquini. Prin opera italiană i se relevă „genialului saxon” mirajul muzicii vocale, arta *belcanto*-ului; nebănuitele frumuseți, fluidul de emoții, generate prin cuvântul cântat. După însemnate succese repurtate la Neapole, Florența, Roma și Venezia, urmează un scurt popas la Hanovra. Ultima etapă a peregrinărilor e Londra. Capitala insulei – patria adoptivă – e scena momentelor hotărâtoare pentru arta lui Händel; cu prețul nenumăratelor eșecuri și prăbușiri, eforturi eroice și nestrămutată încredere în realizarea unui „credo” artistic – opera și autorul triumfă. Ultimele oratorii îi deschid poarta Pantheonului unde sunt așezați nemuritorii insulei: în Westminster.

Gravură de Charles Turner după un portret de William Hogarth (aprox. 1720)

Opera – oglindă a vieții

Opera sa e tot atât de policromă ca și viața sa. A luat de unde a găsit, a învățat ce era vrednic de reținut – intonații melodice, ritmuri de dans, alchimia armoniei, tehnica polifoniei instrumentale, arta belcanto-ului, tipare morfologice. A asimilat, asemenea lui Molière și Mozart, toată cultura epocii sale. Împrumută modelul *operei seria* de la Scarlatti și Pasquini, ritmul baletului francez de la Lully, polifonia instrumentală germană de la Pachelbel și Buxtehude, arta corului englez de la H. Purcell. Cu uriașă forță de sinteză a dăltuit fața definitivă a modelelor preluate – a transformat în expresie de

desăvârșire tipare abia conturate.

Ideația poetică händeliană traduce cu inepuizabilă bogăție cele mai variate aspecte ale frumosului. Radiază lumină mediteraneană, strălucește în innuri de sărbătoare; scandează cu măreția odelor antice, se avântă cu ritmul veseliei *gagliarde*. Opera lui „conține această galerie de pânze prin care Händel se relevă cu talentul unui pictor flamand și, în același timp, cu darul unui poet romantic” (Romain Rolland - *G. Fr. Händel*).

Viziunea lirică a naturii, în muzica lui Handel, cuprinde sfera vizuală exterioară: a pădurii și a pământului, a mării și a muntelui, a vântului și a liniștii. Vesteste clopotul de seară și semnalul goanei de vânătoare, notează concertul păsărilor, surprinde cezura liniștei.

Toate aspectele naturii formează fundalul unei fresce minunate, iar în mijlocul ei apare omul, legat de acest măreț univers sonor.

Drumul creației händeliene

Spre conștiința iubitorilor de artă n-a cunoscut discontinuitate. A pătruns cu forța elementară a luminii, înseninând cu strălucirea fasciolelor sale sonore. Imnul, cadența de marș, ritmul de dans vestesc, deopotrivă, optimismul. Oratoriile – fragmente biblice și totodată drame populare – mărturie de viguroasă afirmare a popoarelor, impresionează prin robustețea optimismului, declanșează nebănuite forțe, fascinează prin forța lor telurică.

În procesul de înțelegere și cunoaștere a mesajului händelian, un rol deosebit îi revine muzicologiei. Contribuția lui Friedrich Chrysander, Hugo Leichtentritt, Arnold Schering, Newmann Flower și Romain Rolland reprezintă, în acest sens, baza unei bogate informații științifice.

Monografia monumentală (1858), precum și prima ediție completă a operelor lui Händel (1894), aparțin teoreticianului Friedrich Chrysander: prin această lucrare, de proporții neobișnuite, se pun bazele cunoașterii și valorificării moștenirii muzicale händeliene.

Handel – Monografie (1924), semnată de Hugo Leichtentritt, se impune prin monumentalitatea realizării. Se subliniază, în special, competența cu care se tratează unul din cele mai importante mijloace fonice händeliene: corul.

Arnold Schering se înscrie în elita comentatorilor prin lucrarea *Die Welt Händels* (1922), precum și prin *Händel und der protestantische Choral* (1928).

Deosebită semnificație reprezintă *Händel-Monographie* (1910) de Romain Rolland – prima documentare care pătrunde în esența creației, semnificația estetică și caracterul dramatic al operei händeliene.

Contribuția muzicologiei halleze la cunoașterea operelor, problemelor istorice și estetice noi, legate de creația lui Händel, este relativ recentă. Abia după cel de al doilea război mondial cultul marelui compozitor ia proporții ample.

„Casa Händel” din Halle

În 1948 se deschide „Muzeul Händel” în casa de naștere a compozitorului, având un important material bibliografic-documentar, o colecție bogată de instrumente muzicale din epoca barocului, cele mai însemnate ediții ale operelor händeliene, un prețios material iconografic etc. În 1952 începe ciclul festivalurilor bienale, iar în 1955 ia ființă „Georg Friedrich Händel – Gesellschaft”, asociație care numără în sânul ei pe cei mai de

seamă oameni de știință (*Händelforscher*) din toată lumea.

„Anuarul Händel” și noua ediție critică *Opera omnia* constituie misiunea de onoare a asociației prezidate de Dr. Max Schneider și a secretarului ei, Dr. Walter Siegmund-Schultze. Folosind metodele de muncă științifice și artistice cele mai înaintate, reexaminând înțelesul și semnificația mesajului händelian, Halle atrage atenția lumii întregi, situându-se, în ultimii ani, (sub raport național și internațional) în centrul renașterii Händel.

Omagiu lui Händel...

În Republica Democrată Germană, în ultimii zece ani, evenimentele muzicale deosebit de semnificative se țin lanț. „Festivalul Bach” de la Leipzig (1950), „Festivalul Beethoven” la Berlin (1952), „Festivalul Schumann” la Zwickau (1956) reprezintă tot atâtea monumente de sărbătoare a muzicii, date care depășesc semnificația simplă calendaristică și se transformă în momente de prețuire și venerație a geniilor artei.

11 - 19 aprilie 1959 se înscrie ca un nou eveniment artistic, ocazionat de comemorarea celor 200 de ani de la moartea lui Händel. Invitați din 18 țări – muzicologi și interpreți – au participat la *Săptămâna Händel*, au asistat la ceremonialul care s-a oficiat în orașul natal al compozitorului. Conținutul *Săptămânii* depășește cadrul obișnuit al unui festival, atât prin interesul artistic excepțional al prestațiilor muzicale, cât și prin valoarea dezbaterilor științifice care s-au desfășurat concomitent.

Conferințele și rapoartele s-au axat pe câteva teze generale ca:

a) Polifonia tip Händel; b) Viața, personalitatea și mediul lui Händel; c) Trecerea lui Händel de la opere la oratoriu; d) Principiile morfologice ale lui Händel; e) Problemele interpretării realiste ale operelor lui Händel; f) Sarcinile viitoare privitoare la studiul operelor lui Händel. Cele 35 de rapoarte, susținute de renumiți oameni de știință (*Händelforscher*), au adus contribuțiuni importante, lărgind semnificația moștenirii händeliene, situând întreaga lui creație între bunurile spirituale, pătrunse de cel mai înalt umanism. Rapoartele au contribuit la interpretarea conținutului de idei în spirit nou, curățând creația händeliană de tălmăciri mistico-religioase; au totalizat rezultatele cercetărilor cu privire la trăsăturile stilistice ale diferitelor perioade de creație. Discuțiile au subliniat esența creației händeliene care, prin simplitatea, caracterul viguros popular și larga accesibilitate, îndeplinește o măreață misiune social-umană.

Poetului umanist

Se imprimă cu adâncimea momentelor de neuitat seria oratoriilor programate în cadrul *Săptămânii* ca: *Judas Maccabaeus*, în interpretarea orchestrei simfonice a Radiodifuziunii și a Corului Filarmonicii Cehe din Praga, sub conducerea lui Alois Klima; *Messias*, cântat de Orchestra Simfonică și Corul Mare al Radiodifuziunii berlineze, sub conducerea lui Helmut Koch; *Belsazar*, în aceeași interpretare, precum și cele trei coruri din *Gelegenheitsoratorium* în interpretarea Corului Academic al U.R.S.S., sub conducerea lui Alexandr Sveșnikov.

Belsazar, *Judas Maccabaeus*, *Messias* – trei opere de artă, trei oratorii-epopee, înrudite prin grandoarea ideilor comune.

În *Belsazar* pulsează ardoarea înflăcărată a asupriților, însetați de viziunea unei lumi noi:

“Dușmănia popoarelor va avea sfârșit,
Libertate, pace și timpuri fericite
Își vor întinde împărăția din hotar în hotar...”

Și tabloul viitorului măreț întrezărit culminează prin:

„Războiul și sclavia vor fi izgonite”.

Patosul nobil, particular muzicii lui Händel, aspiră în *Judas Maccabaeus* la aceeași sferă elevată de idei:

„Vino, scumpă libertate!”

învăluie sufletul cu nostalgia unui vis prea frumos:

„O, libertate, numai tu împodobești însăși lumina potolită a soarelui”,
și izbucnește în cântecul de biruință al poporului eliberat.

Oratoriul *Messias* – considerat de opinia timpurilor drept o lucrare religioasă – se situează, de asemenea, între creațiile händeliene pătrunse de cel mai înalt umanism. Nu face parte din seria exortațiilor spirituale, nu constituie *lamentatio* sau trenia *patimilor*, ci, sprijinindu-se pe pretextul biblic, cântă bucuria, libertatea, pacea:

„Poporului, care rătăcește în întuneric,
Lumină mare i se arată”.

„Cât e de plăcut pasul solilor
Când ne vestesc pacea!”

Pacea și libertatea sunt idei gemene, zugrăvite de Händel ca o transfigurată dorință a popoarelor.

Creatorului liric...

Teatrul muzical al barocului, la începutul secolului al XVIII-lea, sub forma lui moștenită de Händel, reprezenta suma unor valori artistice reale, alături de elemente formale perimate. Spectacolul debuta, în mod obișnuit, prin uvertură italiană (*Allegro – Lento – Allegro*) sau uvertură franceză (*Lento – Allegro – Lento*), urmată de un număr mare de scene, cu tot atâtea pauze între ele. Textul și muzica, de cele mai multe ori, au constituit un pretext, pentru a oferi prilej cântărețului vedetă (în cadrul unui decor fastuos) să-și demonstreze virtuozitatea vocală. Subiectul relua, aproape invariabil, tema unei dragoste celebre,

terminându-se cu deznodământul fericit. Ariile *da Capo*, precedate de recitative, repetau aproape unica schemă a formei ternare (A + B + A).

Händel, ca autor de operă, păstrând tiparele generale ale teatrului muzical din epoca sa, se afirmă încă din prima perioadă de creație ca reprezentantul unui ideal, al *dramaturgiei muzicale*. În locul strălucirii exterioare scenice și a interminabilelor arii de bravură, în miezul teatrului händelian apare o problemă care reflectă totdeauna un adevăr profund uman. Subliniază trăsăturile caracterelor, adâncește sensul uman al conflictului, stăruie asupra momentelor psihologice, confruntă planuri etice contradictorii, conduce spre biruință personajul pozitiv; – iată numai câteva trăsături noi, prin care teatrul barocului, în viziunea lui Händel, investeste aspecte noi dramatice, dinamismul expresiei și semnificația umană a conținutului.

Spre realizarea acestui ideal converg o seamă de mijloace artistice: recitativul se transformă în momente de mare tensiune și dinamism; ariile își pierd ceva din aspectul floral abundent și improvizatoric (*diminutio*) și câștigă, în schimb, o mare forță de expresie: duetele și terțetele sunt tot atâtea mijloace noi dramatice. Dansul nu rămâne un decor vizual, ci o necesitate organică a dramaturgiei; corul, cu nenumăratele semnificații (festiv, imnic, războinic, funebru etc.), devine un personaj activ al acțiunii. Orchestra părăsește locul anonim al fossei și prin interludii, simfonii (de vânătoare, de luptă și pastorale), anunță rolul pe care îl va îndeplini, peste un veac – golful magic – în drama muzicală a lui Richard Wagner.

Cu aceste însușiri s-au impus spectacolele de operă: *Admetos*, *Ariodante*, *Caesar în Egipt* și *Poro* (Alexander), interpretate cu inegalabilă perfecțiune de ansamblul Operei de Stat din Halle și Berlin, sub conducerea muzicală a lui Horst-Tanu Margraf.

Mesajul händelian

Concerte simfonice susținute de orchestre celebre, soliști vocali și instrumentali cu reputație internațională statornică, alături de formațiuni de școlari și ansambluri artistice de amatori, au îmbogățit manifestările din cadrul *Săptămânii* – au tălmăcit sensul profund al mesajului händelian.

Oratorii, opere, concerte simfonice și recitaluri Händel: – evocări, sub aspecte variate, ale unei lumi bogate de sentimente, animată de idealuri mărețe, săpate în granit, purtând semnul valorilor nepieritoare.

Magie pentru omul primitiv, axa cosmogonică în filozofia orientului, *katharsis* în gândirea Eladei, *ancilla humilis* în muzica creștină medievală – muzica se înalță la o treaptă

superioară social-morală în concepția lui Händel care afirma: „aș regreta dacă muzica mea ar desfăta doar ascultătorii: doresc să-i fac mai buni”.

Acesta este sensul mesajului și conținutului prețios uman al *Festivalului Händel 1959* din Halle.